

(<https://radio808.com>)

🕒 27. studenoga 2025.

🔪 Nova glazba (<https://radio808.com/category/nova-glazba/>)

[Feljton] Glas iz etera – putovanje kroz stoljeće radija na prostorima Hrvatske – 6. nastavak

Od pirata do pirata

Piše: Gordan Antić

Treća inkarnacija

U ovom ću nastavku objediniti 40-ak godina razvoja **hrvatskog etera**, od oslobođenja Zagreba 1945. do **Omladinskog radija** (kasnije Radija 101) 1984. godine. Kada su se u eteru slobodnog Zagreba i Hrvatske ponovno oglasile riječi „**Ovdje Radio Zagreb**“, započelo je novo poglavlje hrvatske radijske postaje a prvi pirati gotovo odmah bivaju zaboravljeni. Ratom već prekinuti kontinuitet isključivo **kulturno-društvenog radijskog programa** zamijenila je zadaća potpune obnove, tehničke, organizacijske i ideološke. I dok je dio opreme bio uništen, a mnogi stručnjaci raspršeni, politička volja nove vlasti bila je jasna: **radio mora postati glavno sredstvo** u izgradnji socijalističkog društva. Upravo zato početak poslijeratnog razdoblja obilježavaju snažna centralizacija, edukativni programi i jasno definirana politička misija. U studenom 1945. osnovana je **Federativna Narodna Republika Jugoslavija** (FNRJ). Jedinu političku snagu u njoj predstavljao je **Savez komunista Jugoslavije** (SKJ). Ukupna medijska politika bila je u funkciji te službene ideologije. Oslanjajući se upravo na radio, a razlog je bio između ostalog, **vrlo visok postotak nepismenih**, auditivna propaganda bila je silno važan političko-propagandni instrument. Konteksta radi, televizije u Hrvatskoj još nema, a dolazi nam 11 godina kasnije kad Televizija Zagreb počinje s emitiranjem, u svibnju 1956. godine.

U prvim godinama nakon rata, Radio Zagreb funkcionira kao **dio jugoslavenskog sustava** državnog emitiranja. Naglasak je na informativnim emisijama, **beskrajnim i dosadnim prijenosima** političkih govora i kulturnim sadržajima koji oblikuju „**novog građanina**“. Već su davno izbačene emisije s nacionalnim predznakom, crkvena glazba i prijenosi misa. No, unatoč snažnoj **ideološkoj kontroli**, radio postupno postaje mnogo više od propagandnog kanala. Zahvaljujući entuzijazmu tehničara, realizatora i sve bolje školovanih novinara, već krajem 1940-ih i početkom 1950-ih počinje **stvarni kreativni uspon** radijske produkcije. Gospodarski gledano, 1948. godine proizveden je i **prvi jugoslavenski “narodni”** radijski prijemnik marke Kosmaj a iste je godine prvi put na **Zagrebačkom velesajmu** sudjelovao i Radio Zagreb, izlažući režijski tonski pult, pojačala i zvučnike, zapravo dio onoga što će poslije proizvoditi **Radio industrija Zagreb** (RIZ), koji je pak **nastao iz laboratorija** i radionica Radio Zagreba.

Pedestih godina Radio Zagreb ulazi u razdoblje koje će obilježiti **profesionalizacija i umjetnička ambicija**. Tehnika se modernizira, otvaraju se novi studiji, a postaja počinje stvarati **vlastite orkestre**, glazbene ansamble i različite specijalizirane redakcije. Osnivanjem

Dramskog programa sredinom pedesetih, Zagreb se svrstava među vodeće europske centre radijske dramatike. Radijske igre i dokumentarne emisije donose **inovativne pristupe zvuku i priči**, a radijski producenti sudjeluju na **međunarodnim festivalima**, odnoseći nagrade. Bio je to trenutak u kojem radio postaje i **umjetnička institucija**, ne samo glasnik vijesti, nekako se bar djelomično vraćajući na “tvorničke postavke” predratnog emitiranja. Osnivanju **Radio Jugoslavije**, doprinijela je i prethodila žestoka informbiroovska propaganda, kojoj se naravno trebalo **uzvratiti istom mjerom**, braneći Titovu politiku izdvajanja iz Istočnog bloka. Emitiranje Radija Jugoslavija počelo je 19. svibnja 1951. godine, osnovni mu je zadatak bio proizvoditi program **namijenjen inozemstvu**, a Radio Zagreb bio je dužan prenositi ga **bar jedan sat** dnevno. Jedan od važnijih programskih poteza uprave Radio Zagreba bilo je **osnivanje Radio Sljemena** 1953. godine, prve lokalne postaje, k tome namijenjene Zagrepčanima. Počeo je kao **Val 202,1** (vjerojatno metara, na srednjem valu), ubrzo biva preimenovan u Sljeme, a 1971. prelazi na emitiranje na **ultrakratkom valu** (FM).

List u izdanju Radio Zageba

1956., okruglo 30 godina nakon Radio Zagreba, **rađa se Televizija Zagreb**. Defakto, time se utemeljuje **Radiotelevizija Zagreb** sa šest regionalnih radijskih a kasnije i televizijskih cetara u najvećim hrvatskim gradovima (Dubrovnik, Osijek, Pula, Rijeka, Split i Zagreb).

Šezdesete su bile razdoblje ekspanzije. Moderni studio u **Šubićevoj**, završen 1959., omogućio je tehnološki iskorak. Radio Zagreb i njegov program, pod svim uređivačkim i ideološkim imperativima postaje tijesan pa se 1964. pokreće **Drugi program** (a kao neka ekstenzija i **Treći program**). Drugi je zabavniji, dinamičniji, glazbeniji i otvoreniji prema suvremenim i urbanim temama, Treći isključivo kulturni. Time se prvi put stvara **pluralizam** unutar samog radija, jedan program ostaje informativno-edukativan, drugi prati ritam grada, popularnu glazbu,

nove kulturne trendove, sport i razonodu. U tom razdoblju radio postaje **svakodnevni ritual**: sluša se u kuhinjama, radionicama, uredima i javnim prostorima. Programi poput emisija za mlade, reportažnih javljanja i sportskih prijenosa **stvaraju emotivnu vezu** sa slušateljima kakvu nijedan drugi medij nije mogao postići.

Nije nam dosta

U šezdesetima se također rađa ideja uspostave **lokalnih** (općinskih, gradskih) radija izvan sustava Radio Zagreba. Riječ je naravno o **političkoj odluci** kojom je procijenjeno da bi lokalni radio mogao značajno doprinijeti afirmaciji aktualne ideologije i pratećih političkih promišljanja. Ideja osnivanja radijskih postaja u malim, a osobito **ruralnim sredinama**, imala je snažnu političku podlogu čiji je cilj bilo neprestano širenje duha **bratstva i jedinstva**, veličanju partije i njezinih zasluga za miran i slobodan život u federativnoj Jugoslaviji te, prije svega, **unaprjeđenje kvalitete kulturnog života** u ruralnim sredinama jer je radio zapravo predstavljao odličan temelj takvih aktivnosti. Osnovnim zakonom o radiodifuznim ustanovama iz 1965. godine, radio su mogle osnovati samo društveno-političke zajednice te radne i druge samoupravne organizacije, što će biti jako **važno i 20 godina kasnije**. U sedamdesetima je diljem Hrvatske bilo **55 lokalnih** radio stanica izvan sustava Radio Zagreba.

Pirati drugi hrvatski

Postoje tragovi da je u šezdesetima na području Hrvatskog zagorja i Podravine bilo **lokalnih, amaterskih “nelegalnih”** radio stanica, jednom riječju **piratskih**. Uglavnom su to bili odašiljači male snage u kućnoj izradi. Međutim, informacija je fragmentirana jer nema bogate, lako dostupne dokumentacije i mnogi podaci dolaze iz sjećanja, istraživanja lokalnih entuzijasta ili arhiva. Jedna od takvih dokumentacija, o **radio stanicama “iz škednja”** (tj. iz garaže, podruma...) je kratki dokumentarni film “Nek se čuje i naš glas” iz 1970., redatelja **Krste Papića**, u produkciji Zagreb filma. Dokumentarac je odlična ilustracija i bavi se upravo tom pojavom, **motivacijom i predanošću entuzijasta**. Program im je **bio raznolik**, nije sadržavao samo glazbene “želje i pozdrave” nego glazbu uživo, lokalne orkestre, pjevače, tečajeve jezika (npr. njemački za buduće gastarbajtere), pa **čak i radio drame** izvedene s lokalnim glumcima amaterima. Sve te poruke lako su se mogle smatrati **političkim porukama**. Mišljenja sam, u filmu je dokumentiran i **prvi hrvatski rap**, štoviše, rap prije rapa.

Nek se čuje i naš glas (Krstó Papić, 1970.) dokume...

Insert 1 iz filma “Nek se čuje i naš glas” Krste Papića iz 1970. – *prvi hrvatski rep*

Film odlično sublimira i **službenu reakciju** vlastodržaca, naravno krivu. Umjesto da prepozna i potpomogne te talente, usmjeri ih, obrazuje i uklopi u postojeći medijski kontekst, vlast odlučuje upravo suprotno. Znae, uvijek je postojala opasnost da se **pirati “odmetnu”** u nekom neželjenom smjeru, pa su državne vlasti uskoro oformile **posebne inspekcijske odrede** za “ušutkavanje pirata”. Inspekcije su u nekoliko akcija pečatile prostore iz kojih su ilegalci emitirali a zatečenu im opremu **uništavali i razbijali**.

Nek se čuje i naš glas (Krstó Papić, 1970.) dokume...

Insert 2 iz filma “Nek se čuje i naš glas” Krste Papića iz 1970.

Fenomen piratskog radija u Zagorju i Podravini ilustrira nasušnu želju za komunikacijom, kulturom i zajedništvom koja je postojala i u **tim ruralnim krajevima**, neovisno o velikim gradovima i službenim medijima. To nije bila **privilegija** samo urbanih središta, već iskaz da su lokalne zajednice imale kreativnu potrebu za vlastitim **glasom i**

programom, da su **kultura, folklor, jezik i lokalna glazba** dobili svoj kanal i da im je medij služio kao prostor identiteta te da je **“radijski bunt”**, analogan piratskim radijima u **zapadnoj Europi**, bio i kod nas slična težnja za **slobodom izraza** i alternativom službenim programima. Za **povijest radija i medija** u Hrvatskoj, ovo je vrlo vrijedan i često zanemaren dio narativa jer prikazuje **neinstitucionalnu, grassroots** stranu razvoja istih.

Dolaskom a i **razvojem televizije**, početak sedamdesetih za radio predstavlja **veliki izazov**. No umjesto slabljenja, Radio Zagreb pronalazi vlastitu ulogu: informativnu **brzinu i fleksibilnost**. U vrijeme kada TV program kasni s vijestima, radio postaje važan u hitnim situacijama, političkim previranjima i kulturnim događajima. Iako se 1971. godina upisuje u povijest kao vrijeme političkih čistki nakon **Hrvatskog proljeća**, Radio Zagreb uspijeva zadržati profesionalnost i **nadživjeti političke cikluse**. Njegov autoritet i povjerenje slušatelja ostaju netaknuti.

PIRATSKI VALOVI IZ RADIO-ŠLICA

Piše: Goran Pavelić
Snimio: Andrija Zelmanović

Nedavno je veliko zanimanje, osobito među mladim Zagrepčanima, pobudila kratkotrajna pojava piratske-radio stanice koja se prozvala Radio-Šlica. Četvorica mladića, vrlo skromnim sredstvima, uspjeli su, makar i privremeno, razbiti neizdržljivu pospanost onih građana koji noću moraju ostati budni, ali im nesnosna glazba noćnog programa Radio-Zagreba i još nesnosnije zijevanje njegovih voditelja svaljuju mrtvački san na oči.

Početkom srpnja prijatelji na ulici, kolege na poslu i susjedi preporučivali su ono što im se tih noći dogodilo dok su vrtjeli dugme na radiju. Čuli su program Radio-Šlica, ali nikome nije bilo jasno čiji je i odakle se emitira. U redakciju «Starta» stiglo je pismo jedne čitateljice u kojemu ona nadugačko hvali program Radio-Šlica, a slična su pisma vjerojatno stizala i u redakcije drugih časopisa: bio je to jedan od medijskih poteza kreatora veselog programa.

Šezdesetih su godina veliku popularnost uživale seoske radio-stanice strogo lokalnog karaktera. Gurajući se na frekvencijama srednjeg vala, te su stanice, egzotičnih imena, emitirale pjesme po želji slušalaca (plaćanje želja često je bilo u naturi) i objavljivale poruke u stilu: «Štef poručuje Imbrecu da mu vrati piću». Programi su bili emitirani iz kuhinje ili sobe, a jedna je osoba bila i spiker i voditelj i urednik i tehničar. Takve je stanice bilo moguće napraviti uz najmanjalnija ulaganja u nekoliko lampi, gramofon i ploče. Trebalo je još samo rastegnuti žicu (antenu) od staje do krova kuće, i egzotični program odjekivao bi zagorskim brežuljcima. Čak ni svakodnevno zapljene odašiljača nisu obeshrabrile te protogerličke radio-medija.

Ali, polako su ruralni radio-pirati počeli prestajati s radom.

Uozbiljili su se ili počeli raditi na službenim lokalnim stanicama, koje su sve više razvijale svoj program.

Sličnih pokušaja u Zagrebu bilo ni približno koliko bi se moglo očekivati. Ostaju zabilježeni poneki medijski ispadi srednjoškolaca sredinom šezdesetih godina, ali prvi pravi pokušaji urbanog radio-piratsva datiraju tek od ove godine.

Prije tri mjeseca radio je fantomski Radio-Siget. No, domet tog «ilegalnog» programa bio je mali, a emisije su trajale po jedan sat tjedno. Glazba je bila ispunjena stvarima s novovalne rock-scene.

Druga stanica, čiji se urednik nije nikad predstavio, emitirala je tehnički kvalitetniji program (stereo i domet oko 4 km), ali neredovito. Navodno je to bio suradnik jedne lokalne stanice blizu Zagreba. Budući da je najviše volio country-glazbu, takav je program i emitirao.

grepčanima. Uz ponešto sreće i domišljatosti, sreo sam Marija i Alana, dvojicu iz ekipe Radio-Šlica. Dva su mladića, jedan je to sasvim normalan, dinamičan, program, s duhovitim najavama, vrlo profesionalno urađen. Ali, u okvirima naše radiofonije to nije samo normalan program: to je nedostižna utopija. Posebno je bila zanimljiva kasetna sa snimkama razgovora sa slušaocima koji su telefonirali Radio-Šlicu. Evo jednog tipičnog razgovora.

– Fenomenalni ste, nastavite tako. Recite mi odakle emitirate?

– Na žalost, poziciju vam ne možemo reći.

– Je li to nešto «na divlje»?

– Otprilike tako. Recite, imate li kakav prijedlog, treba li što mijenjati?

– Ne, samo dajte puno dobre muzike, a može i poneka starija

Iako su to rijetki pokušaji, ostaje pitanje: zašto se ljudi upuštaju u to? Prave motive ne bi trebalo tražiti u nekoj narcisoidnoj želji za samopotvrđivanjem; razlozi su u službenom programu Radio-Zagreba. Najeksplicitniji primjer muzičke sterilitnosti zagrebačkog programa jest noćni program. S upornim bezobrazlukom, taj se program drži sheme «za svakog ponešto – tj. ni za koga ništa». Umjesto da bude funkcionalan, da slušaocima drži budnima, noćni program često postiže sasvim suprotne efekte, emitirajući, u gluho doba noći, klasičnu glazbu, ili starogradske pjesme. Opuštenom tonusu i općenitom nedostatku dinamike pridonose i voditelji pospanih glasova, koji često i ne prikrivaju nesnosno zijevanje. Nije ni čudo što izuzumljeni slušaoci usmjeruju uši prema Austriji, Italiji, Beogradu ili Ljubljani.

Zato je program Radio-Šlica i odjeknuo toliko među mladim Za-

stvar. Ima nas koji smo tridesetih godina.

– Recite nam odakle zovete? Kako nas čujete?

– Stanujem na Črnomercu i čujem vas izvanredno. Stereo je dobar.

Skrraćeno, komentari su ovakvi: «jako mi se sviđa, nema ni jedne slične emisije», «muzika do besvjesti, fino», «stvarno dobar program», «nastavite tako», «super emisija», «prva prva stanica», «zbog vas sam ostao budan», «složili ste to kao da je neki tulum».

Zatim sam razgovarao s Marijom i Alanom, studentima čiji su program slušaoci pohvalili:

– Što je to Radio-Šlica?

Mario: Što bi to bilo? Pokušaj dizanja nivoa radijskog medija u Zagrebu.

– Koliko je ljudi radilo na tom pokušaju?

Mario: Bitnih ljudi bilo je četvorica. Čovjek iz čijeg smo stana emitirao.

MEDIA

Članak u časopisu Start o piratskom Radio Šlicu

Pirati treći hrvatski

U osamdesetima se **društvo otvara**, a to se osjeti i u eteru. Ton postaje slobodniji, glazbeni izbor širi se na rock, novi val i alternativu, a informativni programi dobivaju više analitičkog sadržaja. Mladi novinari i urednici donose **suvremen, urban stil**, koji posebno dolazi do izražaja u emisijama kulturne kritike, društvenih analiza i glazbenih specijala. Radio Zagreb postupno **prestaje biti** samo „glas državne politike“, a sve više postaje glas društva u mijeni. Očito to **nekoj omladini** nije dovoljno. Ili je traljavo ili presporo ili jednostavno dolazi prekasno. Baš kao i sedamdesetih u Zagorju i Podravini, **želja za slobodom u eteru** je

dovoljno jaka bar kod dvije ili tri grube **novih entuzijasta pirata**, a rezultirat će ubrzo, ovaj put u **urbanoj sredini**, u Zagrebu u Studentskom domu Stjepan Radić (poznatom i kao Sava). Rezultat nam je manje poznat kao Radio Sava a puno poznatiji kao **Omladinski radio**.

Nastavlja se...

Referencija: <https://www.fpzg.unizg.hr/images/50441639/Mucalo%20Marina-Radio-medij%2020.%20stoljeca.pdf>

Tekst je objavljen uz financijsku potporu Agencije za elektroničke medije iz Programa poticanja novinarske izvrsnosti.

< Prethodna objava (<https://radio808.com/7444-2/>)

Sljedeća objava >

IMPRESSUM

Nakladnik: Udruga "Multimedijalist"

Ulica Franje Petračića 6 (HUB385)

10000 Zagreb

Urednik elektroničke publikacije: Leo Hekman

Uredništvo: Dominik Janković, Jasmin Redžepagić i Gordan Antić

mail: info@radio808.com

mob: +385 99 540 9486

PRATITE NAS

(<https://www.facebook.com/radio808/>)

(<https://twitter.com/radio808/>)

PRETR
AŽI